

Jordemoderens strid om jord i Kjelstrup

Oscar Madsen

Betegnelsen "jordemoder", mener man, kommer af at hun var den, der løftede barnet op fra jorden og rakte det til faderen. I tiden omkring 1780-1850 omtales hun også som "gjordemoder", men det er altså en fordrejning af den oprindelige betydning. I denne artikel drejer det sig først og fremmest om jordemoderens forhold til den mere håndgribelige jord, som var en del af hendes eksistensgrundlag.

Efter reformationen skulle jordemoderen undervises af præsten, hvilket sikkert ikke var meget bevendt. Først med nedsættelsen af en jordemoderkommission i 1714 blev der gjort en begyndelse til at få lidt mere system i tingene. Herefter skulle jordemødrene i København undervises og eksamineres af kommissionen. I provinsen kunne opgaven varetages af embedslægen, evt. den nærliggende bys praktiserende læge, men dem var der ikke mange af. Først i årene 1771-91 blev der ansat 60 distriktskirurger i landet, så det har sikkert taget lang tid, før hele landet blev forsynet med uddannede jordemødre. Der var også problemer med at få befolkningen til at bruge en ny jordemoder, når man var udmærket tilfreds med den gamle.

Hertugdømmerne var først med jordmoderskoler (1765), men i 1787 fik hele landet en jordmoderskole på fødselsstiftelsen i København. Reglementet af 21. november 1810 var yderligere et stort skridt fremad. Landet blev inddelt i jordemoderdistrikter, og det blev pålagt amterne og købstæderne at sørge for ansættelse af distriktsjordemødre. De skulle være uddannet på jordmoderskolen, men da der ikke var nok af dem, blev det tilladt at ansætte kvinder, der var fundet duelige. Den gamle sædvane, at jordemoderen skulle være gift eller enke, blev nu lovfæstet. Dette krav blev ophævet igen i 1895, hvilket medførte en ny tilstrømning til jordemoderfaget fra alle samfundsklasser.

Jordemoder Mariane Hansen

Jordemoderen i Kjelstrup, Mariane Hansen, blev født i Thisted d. 7. februar 1797 som datter af tømremester Anders Jeppesen og hustru Maren Kirstine Andersdatter. Mariane blev hjemmedøbt dagen efter fødslen, hvilket var meget almindeligt dengang. Hun behøvede ikke at være født særlig svag, men det blev anset for en katastrofe, hvis barnet døde udøbt, altså som hedning. Hun blev fremstillet for menigheden i Thisted kirke d. 24. marts.

Det var også i Thisted kirke, at Mariane d. 2. august 1823 blev gift med snedkervend Christian Frederik Hansen, født i Klim sogn 1796. I kirkebogen betegnes hun som jordemoder, så det er sandsynligt, at hun praktiserede i Thisted på dette tidspunkt, idet ægteparrets to første børn blev født i Thisted. Senere blev Mariane Hansen jordemoder i Øsløs, hvor hun fødte en søn i 1832 eller 1833. Kort tid derefter blev hun jordemoder i Kjelstrup, hvor hendes tre yngste børn blev født. Dette fremgår af folketællingen fra d. 1. februar 1845, da jordemoderhuset i Kjelstrup havde følgende beboere:

Snedker Hansen, 49 år
Mariane Hansen, 48 år
Andreas Hansen, 12 år
Jens Hansen, 10 år
Julius Hansen, 8 år
Morten Hansen, 6 år

Familien boede i Kjelstrup på matrikel 13 d (Bellisvej 1). Her boede også en jordemoder ved brandforsikringens vurdering i 1804. I 1890 flyttede amtet jordemoderens adresse til Hillerslev med den begrundelse, at det var for besværligt at komme fra Kjelsrup til Ballerum, hvor der fødtes mange børn i de små og fattige hjem.

Mariane Hansen havde et distrikt, der omfattede Hillerslev-Kåstrup sogne samt Sennels sogn. Her blev hun ved med at virke som jordemoder indtil sin død i 1870. Hendes mand var død allerede i 1854, og ved folketællingen i 1860 boede hendes søn, den 35-årige Johannes Hansen hos hende.

Klagesagen 1844

Den 20. Februar 1844 indsendte Mariane Hansen følgende andragende til Thisted Amt:

Jeg tager mig den frihed, at ansøge Deres Højvelbårenhed, om at de kongelige skatter og tiende, såvel som brandpenge af 400 rigsbankdaler som huset stadig er assureret for; måtte for fremtiden udredes af distriktets beboere. Jordemoderhusets jordtilliggende er 4 skæpper hartkorn, og kan kun meget sparsomt, afgive græsning til en ko. I de ti år jeg har boet her har jeg selv måttet betale alle afgifter; uden at jeg endnu har kunnet bekomme en skattebog af sogneforstanderen. Jeg håber og forventer at Deres Højvelbårenhed ville skjænke mit andragende Deres høje opmærksomhed.

Amtet indhentede en udtalelse fra sogneforstanderskabet, der var forsamlet den 11. marts i Hillerslev. Her fandt man jordemoderens krav urimelige, og så blev det slået fast, at hendes jordtilliggende ikke var 4 skæpper hartkorn, men 4 skæpper, 1 fjerdingkar og $1\frac{1}{3}$ album. Videre hedder det i erklæringen:

Da nu reglementet for jordmodervæsenet paragraf 15 bestemmer at jordemoderen kun skal have græsning til en ko, eller i det mindste så meget jord, at som kan afgive sådan græsning, så kan vi i sandhed ikke rettere skjønne, end at jordemoderen i Kjelstrup er særdeles begunstiget frem for andre jordemødre... imidlertid kan det gjerne være at jordemoderen Mariane Hansen, har af husets jorder kun sparsomt foder og græsning til en ko, thi når engen udlejes, og agerjorden næsten ikke dyrkes, da kan der ej forventes foder henlagt til mennesker eller kreaturer; men det ville dog efter vores mening være den højeste billighed at distriktet skulle bøde for; at jordemoderen handler ilde med den jord, der med særdeles begunstigelse er blevet hende tillagt. Dette sidste talte vi med jordemoderen om forrige år; og da fandtes hun ingenlunde uvillig dertil, da hun selv så hvor galt

hun, eller rettere hendes mand skaltede og valtede med jorden.

Den 15. april meddelte amtet, at efter forordninger fra 1817 skal jordmoderen selv betale tiende, mens skatterne skal udredes af distriktet. Denne afgørelse var forstanderskabet ikke tilfreds med, og Hillerslev og Sennels sogneforstanderskaber sendte d. 7. maj en fælles skrivelse til kancelliet (ministeriet), hvor der henvises til en skrivelse fra 1822 i en trykt lovsamling. I den forbindelse kan bemærkes, at der også var studerede folk i sogneforstanderskabet. Således optræder pastor Obel, Hillerslev flere gange med sin underskrift på dokumenterne.

Mens kancelliet overvejede sagen, kom der flere momenter ind i sagen. Den 20. og 30. august modtog sogneforstanderskabet i Hillerslev to klager, der begge beskyldte et medlem af sogneforstanderskabet, gårdmand Peder Møll i Kjelsrup for at have gravet tørv i det engskifte, der var tillagt jordmoderhuset. Den første klage kom fra jordmoderens mand, snedker Hansen, der i sin skrivelse henvendte sig direkte til præsten med ordene: ”Skulle De hr. pastor være ligegyldig hermed er jeg nødt til at anmelde det til højere autoritet”. Den anden klager var husmand Niels Chr. Thøgersen, Kjelsrup, der også truede med at gå til ”højere autoritet”.

Disse to klager blev tilstillet Thisted Amt d. 4. september, og d. 12. september svarede amtet:

Der er tilstillet Amtet en klage over; at gårdmand Peder Møll i Kjelsrup har gravet 28 stak tørv i det jordmoderhuset tilhørende engskifte, dels indstilles det at det måtte forbydes hende at bortleje Høsletten i engen. I denne anledning skulle jeg ikke undlade at meddele, at da gårdmand P. Møll efter de modtagne oplysninger; har tilfredsstillet jordmoderen, for de omhandlede Tørv, til hvis borttagelse han formener at have hendes tilladelse og da det ikke skjønnes rettere end at hun har været berettiget til, at give en sådan tilladelse, når derved ikke tilføjes engen nogen skade, og hvis det ikke er meddelt jordmoderen at sådan benyttelsesmåde ikke måtte finde sted.

Så finder amtet ikke anledning til videre, at indlade sig på bemeldte klage der synes at have sit udspring, mere af personlig hensyn end af interesse for sagen. Hvad dernæst angår den af jordmoderen bortlejning af høsletten da kan man ikke andet end finde, at hun har været fuldkommen berettiget dertil, såfremt det ikke ved hendes antagelse, er forbudt hende at udleje.

Med lidt forsigtighed kan man uddrage to ting af akterne. For det første har jordmoderen ikke tilstrækkelig udnyttelse af sin jord. For det andet har personlige modsætninger forpestet atmosfæren, og i den forbindelse må jordmodermanden være i søgelyset i mindst lige så høj grad som sin kone.

Den 21. september gav kancelliet i sit svar forstanderskaberne i Hillerslev og Sennels medhold i, at jordmoderen selv skulle udrede både skatter og tiende. Om afgørelsen førte til, at hun straks forpagtede jorden ud, vides ikke, men sådan løste hun senere problemet.

Forpagtningsaftale 1856

Efter jordmoder Mariane Hansens begæring indkaldte sogneforstanderskabet til et møde d. 31. oktober 1856 ved kirkestien bag Hillerslev kirke med henblik på at udleje

jordmoderhusets jord. Højstbydende var gårdejer Jens Neergard, Kjelsrup, og samme dag blev følgende lejekontrakt underskrevet i jordmoderhuset:

Jeg underskrevne madame Mariane Hansen, jordmoder i Kjelsrup tilstår herved, at jeg har bortforpagtet til gårdmand Jens Neergård den jordmoderhuset tilhørende jordlod, savel ager som eng og kjær. I 6 år fra 1. april 1857 til 1. april 1863 at regne, om jeg da bor i Kjelsrup. Jens Neergard skal betale alle skatte, som betales på amtshuset, samt alle tre tiende, som udgør 9 skæppe byg årlig, og levere husets andel af tørv til skolen. I årlig afgift svare Jens Neergard til jordmoderen Mariane Hansen 11 tønner 6 radet byg årlig, forsvarlig varer. Jorden skal drives dyrkes i og dyrkes, således at der dyrkes i 4 ar; og udlægges til hvile i 2 år besåede med hvid kløver; een ager eller $\frac{1}{6}$ del af jorden skal årlig forsvarlig gødes, der må ikke tages jord af ejendommen til at fylde i gødningen, ej heller må der tages møntørv, digetørv eller fladtørv. En plads stor nok til, at en vogn kan vende, lades ubesået foran boligen, hvortil formenes 20 alen fra huset og udefter må være tilstrækkelig.

Jordmoderens underskrift på kontrakten er med ført hånd, så man må formode, at andre har ført pennen for hende i tidligere sagsindlæg, måske hendes mand.

Kolera-epidemien 1853

Jordspørgsmålet var ikke det eneste, forstanderskabet i Hillerslev måtte tumle med i disse år. 1. juli 1851 kom der besked om, at der skulle være en sundhedskommission i hvert pastorat. I Hillerslev besluttede man, at sogneforstanderskabets 7 medlemmer skulle udgøre sundhedskommissionen.

I sommeren 1853 kom sundhedskommissionen på arbejde i anledning af koleraepidemien i København. Medlemmerne blev forsynet med, hvad vi i dag vil kalde informationsmateriale. Indholdet var først og fremmest, at det måtte anses ”at være af den yderste vigtighed, at alle fornødne hygiejniske foranstaltninger træffes”. Kommissionen vedtog, at eventuelle kolerapatienter skulle indlægges i fattighuset i Hillerslev, hvor der skulle afgives plads til fire senge.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1996, side 47-50).